

انگیزه‌های حضور اسرائیل در آسیای مرکزی

غلامحسین بشکنی

پژوهشگر حوزه آسیای مرکزی و افغانستان و دکترای تاریخ و تمدن ملل اسلامی
gholamhoseinbeshkani@gmail.com

چکیده

امنیت اسرائیل همواره بر حضور در کشورهای مختلف استوار است. این کشور با حضور در جمهوری‌های آسیای مرکزی، "سیاست پرش از تنگناهای اقلیمی" و "استراتژی پیرامونی" را جستجو می‌کند. در این راستا، ایجاد رابطه با جمهوری‌های آسیای مرکزی ذیل روابط سیاسی-امنیتی و اقتصادی شکل گرفته است. این کشور در راستای سیاست بازدارندگی و امنیت صهیونیست‌ها، همواره به گسترش نفوذ خود در این کشورها مبادرت می‌ورزد. اما نکته مهم این است که ایران به دلیل همسایگی با این کشورها همواره به عنوان چالشی برای اسرائیل در این جمهوری‌ها بوده و ذهن حاکمان تل آویو را به خود مشغول کرده است. این پژوهش می‌کوشد به بررسی روابط سیاسی-امنیتی در ذیل عنوان انگیزه‌های اصلی و روابط اقتصادی ذیل عنوان فرعی حضور اسرائیل در جمهوری‌های آسیای مرکزی یعنی؛ قزاقستان، ازبکستان، ترکمنستان، تاجیکستان و قرقیزستان با رژیم صهیونیستی پرداخته و چالش‌های ایران برای اسرائیل، در این جمهوری‌ها را مورد واکاوی قرار دهد. سؤال اساسی این تحقیق این است که انگیزه‌های حضور اسرائیل در این جمهوری‌ها چه مواردی می‌باشد؟ فرضیه اصلی این پژوهش این است که انگیزه‌های حضور اسرائیل در این جمهوری‌ها، در درجه اول روابط سیاسی-امنیتی و در مرتبه دوم روابط اقتصادی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اسرائیل، آسیای مرکزی، روابط سیاسی-امنیتی، روابط اقتصادی، ایران، چالش

مقدمه

بعد از شکلگیری اسراییل در سال ۱۹۴۸م، بن گوریون، نخست وزیر این کشور در ابتدای دهه پنجاه، بعضی از استراتژی‌های راهبردی خارجی کشورش را وضع کرد. یکی از این استراتژی‌ها، ضرورت دوری از محاصره عربی و بین‌المللی بر علیه کشورش بود. در این سیاست که راه دشواری را پیش روی او قرار داده و معروف به "سیاست پرش از تنگناهای اقلیمی" بود؛ روابط با سه کشور ایران، ترکیه و ایتالیا را به عنوان سه کشور اصلی و تاثیرگذار برقرار نمود. استراتژی فوق که از آن تغییر به استراتژی پیرامون نیز شده است، در نهایت به دلیل سقوط شاه ایران در اواخر ۱۹۷۰ به شکست انجامید و باعث شد که اسراییل به دنبال پیدا کردن کشورهای دیگری برای پیشبرد راهبردهای خارجی خود باشد.^۲

از طرف دیگر، این کشور برای تثیت موقعیت سیاسی و امنیتی خود و بعد از ضعیف شدن انگلستان به آمریکا نزدیک شده و از خدمات لابی یهودی که در کنگره و بعد از حملات ۱۹۵۶م به مصر، تشکیل شده بود استفاده و مانع از اجرای دستور آینه‌وار جهت خروج از اراضی فلسطین اشغالی شد. بعد از کنفرانس جنبش عدم تعهد در باندونگ و بلگراد و همراهی شوروی بعد از سال ۱۹۶۷م، حصار جهانی از دولت‌های آفریقایی و آسیایی بر علیه اسراییل به وجود آمد.^۳ اسراییل، در این راستا و در جهت محصور نشدن از طرف کشورهای فوق، روابطی با جمهوری‌های آسیای مرکزی را در قالب این استراتژی آغاز کرد.^۴

هدف اسراییل از حضور در این قسمت از آسیا، ایجاد روابط متعدد در زمینه همکاری‌های نظامی، علمی، اقتصادی، کشاورزی و فرهنگی و توسعه روابط مستقیم با این کشورها^۵ و جلوگیری از آثار زیان بر این کشورها، یا کم کردن ضررها آنها بود.^۶ روابط اقتصادی اسراییل با این کشورها در مرحله دوم قرار دارد و این روابط، در ذیل روابط امنیتی سیاسی و نظامی و یا در مرحله بعد از آن قرار دارد.^۷

هدف اسراییل از برقراری و افزایش روابط با جمهوری‌های آسیای مرکزی، تنها ارتقاء روابط سیاسی و اقتصادی نیست؛ بلکه تضعیف نفوذ جمهوری اسلامی ایران و مقابله با این کشور را نیز شامل می‌شود.^۸ انگیزه دیگر اسراییل از حضور در آسیای مرکزی، سرگششگی سیاسی این جمهوری‌ها ذکر شده که

۱- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرایل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص۹

2- philip rbins.the middle east and central asia.the new central asia and its neighbors. Peter Ferdinand.ed(London:royal insitue.1994.p:66

۳- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرایل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص۹

۴- مقاله: استراتژی اسراییل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولن ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص۶۵

۵- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرایل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ۱۶۴-۱۶۵

۶- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرایل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص۱۶۶

۷- محمود معین احمد، ص۱۶۸

۸- منافع احتمالی اسراییل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولن هفتگی ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی

اسرائیل نیز از این موقعیت استفاده، و با وعده جذب کمک‌های اقتصادی غرب، آنها را از نظر سیاسی به سمت خود متمایل کرده است.^۱

با عنایت به موارد فوق، نوشتار پیش رو در پی پاسخ به این دو سوال است:

۱- انگیزه‌ای اصلی حضور اسرائیل در آسیای مرکزی چه مواردی می‌باشد؟

۲- انگیزه‌های فرعی اسرائیل در آسیای مرکزی چه مواردی می‌باشد؟

در پاسخ به این دو سوال، دو فرضیه متصور است:

۱- اسرائیل به خاطر نگرانی‌های بین‌المللی و درگیری‌های منطقه‌ای و جهانی و مهمتر از همه نگرانی از گرایش مردم منطقه آسیای مرکزی به بلوک اسلامی زیر نظر ج. ا. ایران، در این منطقه حضور پیدا کرده است.

۲- اسرائیل به خاطر مسائل اقتصادی و نیاز این منطقه به سرمایه‌گذاری‌ها در این زمینه، و به خصوص در زمینه‌های کشاورزی، نفت و گاز و فناوری‌های علمی در این منطقه حضور پیدا کرده است.

انگیزه اصلی (سیاسی - امنیتی)

اسرائیل در دوره نظام تک قطبی، معتقد به برتری دولت خود بود و در این راستا به نفوذ در آسیا روی آورد؛ چون این کشور خود را جزی از این قاره می‌شمرد. سبقه روابط اسرائیل با جمهوری‌های آسیای مرکزی درسه دوره قابل تحلیل است:

۱- پس از تشکیل اسرائیل در سال ۱۹۴۸ و قبل از روی کار آمدن گوربایچف؛ در این دوره جمهوری‌های آسیای مرکزی تحت قیومیت شوروی بودند و روابط شوروی با اسرائیل خصم‌ناهی‌بود؛ بالطبع این جمهوری‌ها نیز با اسرائیل هیچ رابطه‌ای نداشتند.

۲- از زمان روی کار آمدن گوربایچف تا فروپاشی شوروی. در این دوره سیاست شوروی به سمت روابط دوستانه با اسرائیل متمایل شد و روابط سیاسی در سال ۱۹۹۱ شکل گرفت. در این دوره روابط توریستی و اقتصادی بین اسرائیل و بعضی از جمهوری‌ها انجام می‌شد.

۳- از زمان فروپاشی شوروی و استقلال جمهوری‌های آسیای مرکزی تا به امروز. در این دوره اسرائیل به عنوان یک رقیب با نفوذ وارد صحنه روابط سیاسی و اقتصادی این جمهوری‌ها گردید.^۲

۱- قاسمی صفت الله، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد (تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۷۵)

۲- محمود معین احمد، ص ۱۰

۳- مقاله: اسرائیل در آسیای مرکزی، رضابی علی‌اکبر، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، پاییز ۱۳۷۷، شماره ۲۳، ص ۶۶-۶۷

روابط سیاسی - امنیتی اسرائیل و تحکیم این روابط با کشورهای آسیای مرکزی به خاطر احتمال درگیری و جنگ با بعضی از کشورهای منطقه از اولویت‌های این کشور در آسیای مرکزی است. اسرائیل در این راستا به این جمهوری‌ها تجهیزات نظامی پیشرفته ارسال می‌کند. هدف از ارسال این تجهیزات، باز کردن بازار این کشور به روی صنایع نظامی اسرائیل در راستای اهداف سیاسی خود است. در این راستا هیئت‌های نظامی متعددی نیز از جمهوری‌های آسیای مرکزی دیدارهایی داشته‌اند. البته هدف اصلی این کشور از ایجاد روابط نظامی با جمهوری‌های آسیای مرکزی و به ویژه قزاقستان اینم، ترس از انتقال تجربیات اتمی به کشورهای عربی و اسلامی است. همکاری نظامی اسرائیل با جمهوری‌های آسیای مرکزی در تولید مشترک تسليحات نظامی با بعضی از این جمهوری‌ها در این راستا ارزیابی می‌شود.^۱

وجود سلاح‌ها و تکنولوژی هسته‌ای در آسیای مرکزی و احتمال انتقال این سلاح‌ها به ایران، اسرائیل را از نظر امنیتی نگران کرده است؛ به گونه‌ای که سازمان جاسوسی این کشور به همراه سازمان جاسوسی سیا مخصوصان انرژی هسته‌ای کشورهای آسیای مرکزی را تحت نظارت دقیق قرار داده‌اند.^۲

تاجیکستان از جمله کشورهایی است که به موجب توافق نظامی با اسرائیل، با این کشور روابط سیاسی و امنیتی دارد؛ چنانکه رفت و آمد هیئت‌های مستشاری بین دو کشور در قالب این توافق انجام می‌شود. البته این رفت و آمد های مستشاری به تمام جمهوری‌های آسیای مرکزی انجام می‌شود و طبق برآوردها حدود ۱۵۰ مستشار نظامی در این جمهوری‌ها فعالیت دارند.^۳

از اوایل دهه ۱۹۹۰، اسرائیل و قزاقستان مشارکت امنیتی چندجانبه را در زمینه مبادلات فن‌آوری نظامی، همکاری ضد تروریستی و به اشتراک گذاری اطلاعات ایجاد کرده‌اند. ترس قزاقستان از حملات تروریستی در اواسط دهه ۱۹۹۰ به شدت افزایش یافت، با توجه به افزایش حضور جنبش اسلامی ازبکستان (IMU) و حزب التحریر، بی‌ثباتی ایجاد شده توسط جنگ داخلی تاجیکستان و حضور طالبان در افغانستان، عواملی بود که در تشدید همکاری‌های امنیتی قزاقستان و اسرائیل مؤثر بود. نظامیان قزاقستان معتقد بودند که برقراری ارتباط نزدیک با اسرائیل تلاش‌های ضد تروریسم را تقویت خواهد کرد، زیرا اسرائیل دهه‌ها تجربه در مبارزه با سازمان‌ها و برخی گروه‌های تندری اسلام‌گرا دارد.

در ادامه نیز همکاری امنیتی اسرائیل و قزاقستان پس از حملات ۱۱ سپتامبر به طور چشمگیری افزایش یافت. اسرائیل به دلیل توانایی خود برای تولید موشک‌های پیشرفته و سیستم‌های دفاع هوایی، یک متحد طبیعی برای قزاقستان پس از ۱۱ سپتامبر بود. سیاستگذاران قزاقستان همچنین معتقد بودند، که برقراری ارتباط نزدیک با اسرائیل، احتمالاً ارتباطات امنیتی قزاقستان با ایالات متحده و اتحادیه اروپا را نیز تقویت خواهد

۱- محمود معین احمد، ص ۱۶۹

۲- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولن特 ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۸۱

۳- محمود معین احمد، ص ۱۶۹-۱۷۰

کرد. البته در کنار این عوامل، نمی‌توان از این نکته که هدف قراقتان از نزدیک شدن به اسرائیل، کاهش وابستگی امنیتی خود به چین و روسیه است نیز به راحتی عبور کرد.^۱

گسترش روابط امنیتی با قراقتان از چند جهت برای رژیم صهیونیستی حائز اهمیت است:

(الف) فقدان یهودستیزی در قراقتان: مسئله یهودستیزی و چالش‌های ارتباط یهودیان با فرقه‌های مذهبی دیگر از جمله مسلمانان و مسیحیان از جمله مسائلی است که در بسیاری از موارد، روابط خارجی رژیم صهیونیستی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یهودستیزی در دوره‌های زمانی مختلف و در ارتباط رژیم صهیونیستی با غرب آسیا، اروپا، آفریقا و مناطق دیگر تأثیرگذار بوده است ولی بعد از شروع اختلافات رژیم صهیونیستی با کشورهای عربی و به ویژه اقدامات این کشور در فلسطین شدت اثرگذاری این موضوع در روابط رژیم صهیونیستی با خاورمیانه و جهان اسلام حائز اهمیت بوده است.

برخلاف منطقه غرب آسیا، آسیای مرکزی از جمله مناطقی است که در آن یهودستیزی بسیار کم رنگ است و کشورهای این منطقه از جمله قراقتان ارتباط مناسبی با یهودیان و رژیم صهیونیستی دارند که توکایف رئیس جمهور قراقتان نیز به آن اشاره کرده بود. دولت قراقتان تلاش می‌کند تحمل مذهبی پیشتری را نسبت به فرقه‌های مذهبی موجود در کشور نشان دهد و به همین دلیل کنیسه‌ها و سازمان‌های یهودی بسیاری در شهرهای قراقتان از جمله در پایتخت این کشور فعال هستند. قراقتان تلاش می‌کند به عنوان پلی میان کشورهای یهودی و اسلامی عمل کند و برای تحقق این امر طی سال‌های گذشته نشست‌ها و اجلاس‌های متعددی را برای گفت‌وگو میان جمعیت‌های یهودی و اسلامی میزبانی کرده است.

(ب) افزایش نقش بین‌المللی قراقتان: عامل دیگر تأثیرگذار بر تمایل رژیم صهیونیستی جهت همکاری امنیتی بیشتر با قراقتان افزایش قابل توجه نقش این کشور در عرصه بین‌المللی در سال‌های اخیر است. قراقتان از جمله کشورهایی است که توانسته است از طریق به کارگیری سیاست خارجی چند وجهی و برقراری روابط باثبات با کشورهایی نظیر ایالات متحده آمریکا، روسیه و چین و همچنین قدرت‌های منطقه‌ای از جمله ایران، ترکیه و هند، قدرت چانهزنی خود را در عرصه بین‌المللی افزایش دهد. قراقتان امروز نه تنها یک قدرت بزرگ منطقه‌ای است، بلکه تبدیل به یک بازیگر بین‌المللی شده است.

شکل گیری ابتکارات ژئوپلیتیک در منطقه آسیای مرکزی از جمله راه ابریشم جدید در این منطقه، رژیم صهیونیستی را برای گسترش روابط با منطقه بیشتر تحریک می‌کند و همچنین اتفاقات رقم خورده در سالهای اخیر در غرب آسیا باعث شده است تا رژیم صهیونیستی در استراتژی جدید به دنبال گسترش به فراسوی منطقه خاورمیانه از جمله آسیای مرکزی باشد.

۱- نگاهی به روابط قراقتان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده - پژوهشگر حوزه مطالعات قراقتان، بولنن هفتگی

ایران شرقی، ش ۲۷۸، مرداد ۹۸

حضور نخست وزیر رژیم صهیونیستی - بنیامین نتانیاهو - در آسیای مرکزی و دیدار با رئیس جمهور قرقستان در سال ۲۰۱۶ و امضای توافقنامه‌های اقتصادی با این کشور نشان‌دهنده تلاش دولت رژیم صهیونیستی برای تعمیق روابط با این کشور است.

در مجموع، اسرائیل در حال حاضر در تکاپوی گسترش نفوذ خود در غرب آسیا و آسیای مرکزی است. علیرغم شکست نسبی در غرب آسیا، رژیم صهیونیستی موفق به پیاده‌سازی طرح‌های خود در آسیای مرکزی شده و به خوبی مانورهای کوتاه‌مدت سیاسی را با استراتژی بلندمدت خود همسو نموده و توانسته با همکاری متعدد اصلی خود یعنی ایالت متحده، سیاست‌هایش را در آسیای مرکزی به نحو مناسبی پیش ببرد.^۱

به نظر می‌رسد هدف اصلی حضور سیاسی اسرائیل در آسیای مرکزی، کنترل کشورهای ترک زبان و جلوگیری از اتحاد این کشورهای است؛ زیرا اسرائیلی‌ها به این نکته توجه دارند که دین اسلام عنصر اصلی هویت قوم ترک را تشکیل می‌دهد و این قوم در جهان اسلام برای خود مسئولیت و رسالت جهانی قابل است.^۲

انگیزه‌های سیاسی امنیتی اسرائیل برای حضور در آسیای مرکزی را می‌توان موارد ذیل شمرد:

۱- همکاری با این کشورها به خاطر همدلی و تایید این کشورها برای پشتیبانی از اسرائیل در مقابل فلسطینی‌ها و کسب موقیت در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی.

۲- تضعیف روابط کشورهای آسیای مرکزی با کشورهای اسلامی به گونه‌ای که این روابط فلنج شده و تا حد ممکن از اثر بخشی حداکثری خالی شود. به گونه‌ای که شیمون پرز در این راستا مدعی شده بود که کشورهای عربی محاصره بین‌المللی شده و از آن طرف روابط اسرائیل با ۱۲۰ کشور بهتر شده است.^۳

به نظر می‌رسد دلیل موقیت اسرائیل در محاصره عربی، روابط خوب این کشور با هند و همکاری وسیع در زمینه‌های نظامی، راهبردی، اقتصادی و حتی در زمینه‌های هسته‌ای است. سعی این کشور در جهت عادی شدن روابط با کشورهای آسیای مرکزی مثل ازبکستان، تاجیکستان، قرقستان به ضرر مصالح عالم عربی و اسلامی و در جهت شکاف علیه دشمن صهیونیستی و حتی متمایل کردن کشورهای اسلامی به داشتن روابط با اسرائیل ارزیابی می‌شود.^۴

۳- در بعضی از این جمهوری‌ها مثل قرقستان توانمندی هسته‌ای و تجارت‌فضایی وجود دارد که باعث توجه اسرائیل به این کشورها شده است. اسرائیل با علم به استفاده از این امکانات و تجربیات و همچین

۱- نگاهی به روابط قرقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قرقستان، بولن فنگی ایران شرقی، ۲۸۴، مرداد ۹۸

۲- مقاله تامیل بر حضور و نفوذ اسرائیل در آسیای مرکزی و فقراز، رحمت الله فلاخ، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، ص ۱۶۰

۳- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۱-۱۰

۴- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۱

برای جلوگیری از سازی برای این امکانات و تجربیات از جمله سلاح های اتمی به بعضی از کشورهای عربی و اسلامی از جمله ایران و پاکستان که امنیت این کشور را تهدید می کند به این کشورها متمایل شده است.^۱

۴- آسیای مرکزی محلی برای فشار آوردن به ایران به عنوان دشمن اسرائیل محسوب می شود و اسرائیل می تواند با حضور در این منطقه مانع از خطر ایران، عمل کند.^۲

۵- اسرائیل با حضور در آسیای مرکزی می تواند به عنوان دروازه ماموریت های خود در جهان اسلام در گروه های اسلامی خاموش و همچنین پاکستان افغانستان، بنگلادش و ایران عمل کند.

۶- این کشور از طریق آسیای مرکزی می تواند روابط خود را با کشورهای اسلامی غیرعرب در مقابل عرب ها، در قضیه درگیری عربی اسرائیلی، بهتر نماید.

۷- اسرائیل در این جمهوری ها می تواند روابط مسقیمی با گروه های اسلامی برقرار نموده و از آنها بهره برداری سیاسی و اطلاعاتی نماید. به نظر می رسد این هدف از اهداف راهبردی اسرائیل به منظور نفوذ در ملت های اسلامی غیرعربی می باشد.^۳

۸- اسرائیل کمک های فنی خود به این کشورها را در قالب وظایف محوله از طرف آمریکایی ها ارائه می دهد و در واقع توجهات سیاسی اسرائیل در منطقه مطابق با نظرات آمریکا و تکمیل کننده آن است.^۴

ایران چالشی سیاسی امنیتی، برای اسرائیل در آسیای مرکزی

هدف اصلی اسرائیل از گسترش روابط با کشورهای آسیای مرکزی جلوگیری از گسترش نفوذ ایران در این جمهوری ها است.^۵ این کشور با جلب اعتماد کشورهای ازبکستان، تاجیکستان، ترکمنستان، قرقیستان و قرقیستان و معرفی ایران به عنوان کانون بنیاد گرایی اسلامی، آنها را از نزدیکی به جمهوری اسلامی ایران منع می کند. اسرائیل از جمهوری اسلامی ایران - که از سال ۱۹۹۰ سعی دارد موضع خود را در آسیای مرکزی تقویت کند - واهمه دارد، زیرا جمهوری اسلامی ایران قصد دارد به واسطه اتصال سرزمینی بین جمهوری های آسیای مرکزی و جهان خارج تبدیل شود. با این حال، اسرائیل از گسترش ایدئولوژی

۱- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۳

۲- محمود معین احمد، ص ۱۶۵

۳- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۴

۴- محمود معین احمد، ص ۱۶۶-۱۶۷

۵- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولنت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۶۵

۶- مقاله اسرائیل در آسیای مرکزی، اخوان مفرد سیاوش، فصلنامه سیاست دفاعی، زمستان ۱۳۷۸ و بهار ۱۳۷۹، شماره ۳۰، ص ۲۱

انقلاب اسلامی واهمه دارد و مخالف چنین گسترش نفوذی می‌باشد. در این راستا اسرائیل به همراه آمریکا به دنبال محدود کردن نفوذ ایران هستند.^۱

رژیم صهیونیستی علاوه بر بسترسازی برای شکل دادن به منطقه‌ای عاری از خطر و نیز مقابله با تهدیدهای آنی نسبت به خودش به دنبال فرسته‌های جدیدی در زمینه توازن‌سازی در مقابل بازیگران رقیب از جمله حضور ایران در این منطقه است.^۲

اسرائیل در هر کدام از جمهوری‌های آسیای مرکزی مطابق با ویژگیهای سیاسی امنیتی این جمهوری‌ها اقدام به جلوگیری از گسترش نفوذ ج.ا.ا. می‌نماید:

ازبکستان

مذاکرات منظم سیاسی بین دو کشور از سال ۲۰۱۶ تا کنون ادامه دارد که می‌توان از جمله مهم‌ترین آن‌ها، به نشست مارس ۲۰۱۶ وزارت‌خانه‌های امور خارجه دو کشور در شهر تاشکند، دیدار ادوارد شاپیرا، سفیر اسرائیل با میرضیایف، و دیدار مقامات دو طرف در ۲۷ سپتامبر ۲۰۱۷ با هدف مشاوره سیاسی و تبادل نظر در رابطه با جلسه هفتاد دوم مجمع عمومی سازمان ملل (سخنرانی آتنوی گوتريش در رابطه با گسترش سلاح‌های اتمی، تروریسم جهانی و تغییرات آب و هوایی) اشاره کرد. دور پنجم از مشاوره‌های سیاسی نیز در مورخ ۱۹ فوریه ۲۰۱۹ با حضور نمایندگانی از وزارت امور خارجه ازبکستان بهره‌بری دلشاد آhatوف، با الکساندر بن زوی، مدیر بخش اوراسیای وزارت امور خارجه اسرائیل با تأکید بر مذاکرات منظم در زمینه‌های سیاسی، تجارت، اقتصادی، علمی و فنی، گردشگری، آموزشی و فرهنگی، مسائل بشردوستانه، مبارزه با تهدیدات فرامی و رویدادهای مشترک در سال ۲۰۱۹، به ویژه برگزاری اولین جلسه کمیسیون بین دولتی همکاری تجاری و اقتصادی، صورت گرفته بود.^۳

توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان در نهایت به حوزه‌های سیاسی و امنیتی منجر خواهد شد و معمولاً این روابط از بالا به پایین بوده و شروع کار از حوزه‌های رده بالای امنیتی و سیاسی است. به نظر می‌رسد جمهوری اسلامی ایران از ابزارهای لازم برای مقابله سیاسی و امنیتی با اسرائیل در ازبکستان برخوردار

۱- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولتن هفتگی polit-asia.kz، ۲۱۰ ایران شرقی، بهمن ۹۶

- سایتی مستقل به دو زبان انگلیسی و روسی با هدف تحلیل آخرین وقایع کشورهای مختلف آسیای مرکزی است که مرکزیت آن در

شهر آلمانی قرقستان قرار دارد.

۲- نگاهی به روابط قراقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قراقستان، بولتن هفتگی ایران شرقی، ۲۸۴ مرداد ۹۸

۳- مروجی بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف محمد‌اسد‌اله پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هفتگی ۲۶۹ خرداد ۹۸ ایران شرقی

نیست و اگر هم باشد، چنین رویکردی به دلیل پر هزینه بودن آن امکان پذیر نمی‌باشد. بنابراین نگاه از پایین به بالا و موازنه در سطوح خُرد، راهکاری است که پیش‌روی جمهوری اسلامی ایران قرار دارد.^۱ پیشگیری از توسعه روابط ازبکستان با جمهوری اسلامی ایران و مقابله با منافع کشورمان نیز آخرین راهبرد اسرائیل در روابط خود با ازبکستان است. رژیم صهیونیستی به خوبی از رویکردهای سیاسی میرضیایف آگاه بود و می‌دانست جمهوری اسلامی ایران در صورت کثار گذاشتن اختلافات سیاسی و نگاه باز و سازنده، پتانسیل تبدیل شدن به بهترین متحد و شریک کشورهای آسیای مرکزی را دارد. از همین رو پیشگیری از بهبود و توسعه روابط تهران و تاشکند از جمله اولویت‌های سیاسی اسرائیل در ازبکستان محسوب می‌شود.^۲

قراقتان

قراقتان در کار تعیین روابط با اسرائیل، به خوبی مراقب روابط خود با تهران بوده است و همواره همکاری با ایران و برخی کشورهای عربی را حفظ کرده است. هرچند در ابتدا روابط نزدیک تهران و نورسلطان برای اسرائیل چنان خوشایند نبود و فروش اورانیوم به ایران در زمان ریاست جمهوری احمدی‌نژاد و پیش از سفر شیمون پرز به قراقتان در سال ۲۰۰۹ و بعد از آن، تلاش‌های قراقتان برای بهبود تصویر بین‌المللی ایران و به نتیجه رسیدن مذاکرات هسته‌ای ۲۰۱۵ باعث ایجاد تش در روابط قراقتان و اسرائیل شد، اما سال ۲۰۱۶ نتایahu در سفرش به آستانه، در دیدار با نظریایف، از وی خواسته بود که یک پام با چاشنی هشدار را برای رئیس جمهور ایران، حسن روحانی، که قرار بود یک هفته بعد از نتایahu به کشور آسیای مرکزی سفر کند، برساند با این مضمون که "از او بپرسید که چرا ایران همچنان ما را به نابودی تهدید می‌کند؟ ما خرگوش نیستیم ما یک ببر هستیم".

در این عرصه قراقتان از طریق به کارگیری سیاست خارجی چندوجهی که شامل برقراری ارتباط مؤثر با همه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای آسیای مرکزی است، تلاش می‌کند به عنوان یک عامل توازن دهنده عمل کند. به طور کلی قراقتان تلاش می‌کند، شکاف‌های ایجادشده بین ایران و رژیم صهیونیستی را پر کند. در حالی که قراقتان رابطه خود را بر رژیم صهیونیستی به عنوان منبعی برای گسترش فناوری و توسعه تجاری در نظر می‌گیرد، ارتباط با ایران در زمینه ترانزیت کالا و خدمات قراقتان را نیز نادیده نمی‌گیرد؛^۳ چنان‌که رئیس جمهور پیشین این کشور از ایران و قراقتان به عنوان دو ملت برادر توصیف کرده بود، از

۱- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکارچ‌ای. ایران در مقابل آن، بولتن هفتگی ش، ۲۸۴، شهریور ۹۸، ایران شرقی

۲- مروزی بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف

محمد‌الله‌پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هفتگی ۲۶۹ خرداد ۹۸، ایران شرقی

۳- نگاهی به روابط قراقتان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قراقتان، بولتن هفتگی ایران شرقی ۹۷۸، مرداد ۹۸

طرف دیگر روابط این کشور با اسرائیل بسیار خوب توصیف شده؛ چنانکه نتانیاهو این روابط را الگویی برای کشورهای عرب مسلمان می‌داند.^۱

پیش بینی کارشناسان این است که اسرائیل با توجه به سیاست ترامپ مبنی بر حمایت از اسرائیل و فشار بر ایران، نفوذ خود را در آسیای مرکزی به وضوح تقویت خواهد کرد. متزوی سازی ایران ادامه خواهد یافت که ممکن است در امنیت ملی اسرائیل و نارضایتی از جانب کشورهای غرب آسیا تاثیر داشته باشد. با این حال، براساس ارزیابی‌های کارشناسان، اسرائیل این کار را متوقف نخواهد کرد و توسعه همکاری خود در آسیای مرکزی را همچنان ادامه خواهد داد.^۲

یکی از اهداف اولیه تلاش‌های اسرائیل برای نزدیک شدن به قزاقستان، علاوه بر پیگیری استراتژی پیرامونی بن گورین، ایجاد مانع در گسترش نفوذ اعراب و ایران در این کشور بوده است. مطرح شدن برخی شایعات در مورد فروش دو کلاهک هسته‌ای به ایران در بازار سیاه نظامی توسط قزاقستان و همچنین تلاش‌های بعضی کشورهای عربی برای جلب توجه کشورهای آسیای مرکزی به منازعه اسرائیل و فلسطین، نگرانی رژیم صهیونیستی را برانگیخت و باعث افزایش تحرکات آن برای نزدیک شدن به قزاقستان شد.^۳

رئیس جمهور جدید قزاقستان، در یک مصاحبه اختصاصی با نشریه اسرائیلی "اسرائیل هیوم"، به تشریح سیاست‌های خود در سطح بین‌الملل و البته آینده روابط قزاقستان و اسرائیل پرداخت.

این واقعیت که توکایف تصمیم گرفت دومین مصاحبه خود با یک خبرگزاری خارجی را به یک رسانه اسرائیلی اختصاص دهد، نشان از اهمیت بالای اسرائیل در آینده سیاست‌های بین‌المللی قزاقستان دارد؛ چنانکه قزاقستان یک شریک مهم اقتصادی و امنیتی در آسیای مرکزی برای اسرائیل است و حدود یک چهارم بیازهای نفتی اسرائیل را تأمین می‌کند و دو کشور همچنین از روابط مهمی در حوزه‌های نظامی و امنیتی برخوردار هستند و در سال‌های گذشته قزاقستان علاقه‌مند به بهره‌برداری از تجربه‌های اسرائیل در زمینه‌های امنیتی و ارتقای امنیت مرزی بوده است.

اسرائیل همواره نگرش مثبتی نسبت به بالا بردن نقش بین‌المللی قزاقستان داشته است، بهویژه از زمان عضویت در شورای امنیت سازمان ملل متحد که با حمایت اسرائیل از نامزدی قزاقستان همراه بود، نگاه اسرائیل به قزاقستان به عنوان یک شریک کلیدی در منطقه آسیای مرکزی و کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، بسیار ویژه بوده است.^۴

۱- بولتن هفتگی ۱۵۲، دی ۹۵، دستاوردهای سفر نتانیاهو به قزاقستان از نگاه رسانه‌های اسرائیلی

۲- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz

۳- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی ایران شرقی، مرداد ۹۸

۴- نگاهی به روابط قزاقستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قزاقستان، بولتن هفتگی ایران شرقی، مرداد ۹۸

۴- تاجیکستان

اسرائیل همواره تمایل دارد روابط خود را با کشورهایی که مردم آن مسلمان غیر عرب هستند، گسترش دهد. با این حال، وحدت کشورهای آسیای مرکزی به ویژه تاجیکستان تحت سرپرستی سازمان همکاری اسلامی ممکن است مانع اسرائیلی شود. در این راستا به آسانی می‌توان حدس زد که ایران و کشورهای عربی شبیه به آن، رقبای اسرائیل در آسیای مرکزی بوده و افزایش نفوذ آنها در منطقه نوعی تهدید مستقیم برای اسرائیل محسوب شود.^۱

قرقیزستان

قرقیزستان با اسرائیل در ۱۹۹۳ م روابط سیاسی برقرار و ریس جمهور این جمهوری، علیرغم ناراحتی کشورهای اسلامی سفارت را در بیت المقدس افتتاح کرد. روابط این کشور با اسرائیل در حوزه رسانه‌ها و تکنولوژی‌های جدید می‌باشد. همچنین اسرائیل بخش مهمی از نیازهای قرضه این کشور را نیز برآورده کرده است. به نظر می‌رسد این جمهوری، نسبت به دیگر جمهوری‌های آسیای مرکزی بیشتر به اسرائیل واپس است.^۲

وظیفه ایران در قبال عملکرد اسرائیل در آسیای مرکزی

ایران به جای آغاز از مسائل حساس سیاسی و امنیتی، می‌تواند در حوزه‌های کارکرده اقدام به موازنۀ نماید و در یک برنامه‌ریزی دقیق و میان‌مدت، ابزارهای ایجادی اسرائیل را بی‌اثر یا کم‌اثر کند، در عین حال این کشور در طی این فرایند می‌تواند به یک نفوذ تدریجی نیز دست یابد. حوزه بهداشت و درمان محوری است که می‌تواند نقطه آغاز این راهبرد قرار بگیرد. پس از آن می‌توان این رویکرد موازنۀ گرانه را به حوزه کشاورزی، صنعت و اقتصاد و تبدیل تدریجی آن‌ها به سطح کلان با ابعاد سیاسی و امنیتی، تسری داد. نکته قابل توجه در این رویکرد، نگاه ویژه از پایین به بالا برای اقدامات خُرد، ایجادی و پایدار در کنار رویکردهای کلان است. به ویژه در صورت واگذاری چنین پروژه‌هایی به صورت هدفمند به مراکز، نهادها و گروه‌هایی نظیر دانشگاه‌های علوم پزشکی، بیمارستان‌ها و مراکز درمانی، انجمن‌های خیریه، موسسات مطالعاتی، سازمان‌های مردم‌نهاد و به ویژه نهادها و سازمان‌های دولتی استانی و ایجاد یک مکانیزم پایدار، می‌توان در میان‌مدت به نتایج مطلوبی دست یافت. برخی ظرفیت‌های بالقوه که در جمهوری اسلامی ایران قابلیت پیاده‌سازی چنین سناریویی را داشته باشند، هم اکنون وجود دارند و اگر این امر مورد توجه

۱- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، پولن هفتگی، ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی

۲- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، پولن ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان

تصمیم‌گیران قرار گیرد، بهره برداری از آنها با کمترین هزینه ممکن خواهد بود. به این ترتیب از واگذاری این میدان به رژیم صهیونیستی و یکه تازی آن، جلوگیری خواهد شد!

با توجه به سیاست دولت ترامپ علیه ایران در حمایت از اسرائیل؛ تل آویو قطعاً نفوذ خود را در آسیای مرکزی تقویت خواهد کرد. بنابراین، ارزوای ایران ادامه خواهد یافت و این امر در امنیت ملی اسرائیل و نارضایتی از جانب کشورهای خاورمیانه منعکس خواهد شد. با این حال، از دیدگاه کارشناسان، اسرائیل باز هم همکاری خود را در آسیای مرکزی ادامه خواهد داد.

۱- انگیزه‌های فرعی ۱/۱- (اقتصادی)

استراتژیست‌های اسرائیلی در استفاده از ابزار اقتصادی برای پیشبرد امور سیاسی خود اهتمام ویژه‌ای دارند. در پرتوکل ۶ ماده یک از مطبوعات کنفرانس بال به بهمندی از ابزار اقتصادی برای نفوذ سیاسی در سایر کشورها اشاره شده است.^۲

به دنبال سقوط اتحاد شوروی و ظهور جمهوری‌های جدید در قفقاز و آسیای مرکزی، اسرائیل تلاش‌های گسترده‌ای برای نفوذ اقتصادی و سیاسی در این منطقه آغاز کرد. کشورهای فوق نیز که به لحاظ اقتصادی از جمله کشورهای توسعه نیافته اقتصادی و سیاسی محسوب می‌شوند، از همکاری با اسرائیل جهت رسیدن به توسعه اقتصادی استقبال کرده‌اند.^۴

ضعف کشورهای اسلامی در اجرای طرح‌های سازنده اقتصادی و ارائه کمک به کشورهای آسیای مرکزی و غفلت از نیازهای اولیه آنها، باعث شد تا رهبران این جمهوری‌ها به سمت اسرائیل گرایش پیدا کنند و اسرائیل نیز از این فرصت استفاده کرد و با ارائه طرح‌ها و کمک‌های اقتصادی نفوذش را گسترش داد.^۵ با توجه به این که در استراتژی پیرامونی جدید، بعد اقتصادی روابط رژیم صهیونیستی با دولت‌های دیگر بر جستگی زیادی دارد؛ طرفت بالقوه آسیای مرکزی در زمینه تولید و توزیع منابع طبیعی از جمله نفت و گاز چشم‌انداز بسیار مناسبی را برای آینده استراتژی پیرامونی جدید رژیم صهیونیستی فراهم می‌کند. قراقستان و ترکمنستان که دارای ذخایر قابل توجهی از منابع طبیعی هستند، می‌توانند در سال‌های آتی نیاز

۱- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج. ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفته‌گی ۲۸۴، مهر

۹۸

۲- منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن‌اف، مترجم الهام چرمگی، سایت

<http://polit-asia.kz/ru/analytics/2187-interesy-izrailya-v-tsentralnoj-azii>

۳- مقاله تاملی بر حضور و نفوذ اسرائیل در آسیای مرکزی و قفقاز، رحمت الله فلاخ، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، ص ۱۶۲

۴- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولنت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰

۵- ناصری ثقیل عاری، ژئوپلیتیک ایران و منطقه در دوران پس از جنگ سرد، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال اول شماره ۲ (پاییز ۱۳۷۱) ص ۴

رژیم صهیونیستی به این منابع طبیعی را تأمین کنند و در استراتژی جدید رژیم صهیونیستی جایگاه ویژه‌ای داشته باشند.^۱

علاوه بر این، اسرائیل ممکن است همکاری در حوزه کشاورزی، پژوهشکی، منابع آبی، صنعت سایبری و تکنولوژی‌های نظامی را پیشنهاد دهد. اسرائیلی‌ها خود را "ملت نوآوری‌ها" می‌نامند. این عامل می‌تواند کشورهای آسیای مرکزی را به همکاری و تشکیل پروژه‌های مشترک بکشاند. آمریکا به دلیل اینکه اسرائیل را بازیگر درجه دو در کنار خودش در منطقه آسیای مرکزی می‌داند، فعلاً قصد ندارد در همکاری اسرائیل با کشورهای آسیای مرکزی مداخله کند.^۲

اهداف رژیم صهیونیستی از فعالیت‌های اقتصادی در آسیای مرکزی مطابق با سیاست‌های منطقه‌ای این کشور در غرب آسیا است. این سیاست‌ها در راستای زندگی امن قومی برای صهیونیست‌ها می‌باشد و پنجره‌های ممکن را از این طریق باز می‌کند.^۳

اسرائیل در ایجاد روابط با کشورهای آسیای مرکزی با مشکلات اساسی روبرو بود؛ و آن قادر نبود آنها در عمل به تعهداتشان بود که این مشکل با همراهی سرمایه آمریکایی‌ها و بهره‌برداری اقتصادی آنان برطرف شده است. این کشور به خاطر درآمد زای بودن کشورهای آسیای مرکزی معاملات تجاری متعددی با آنها در حوزه‌های تجاری و صنعتی منعقد کرده است.^۴ علاوه بر این، اسرائیل، همکاری را در حوزه کشاورزی، پژوهشکی، منابع آبی، صنعت سایبری و فناوری‌های نظامی نیز آغاز کرده و این همکاری جمهوری‌های آسیای مرکزی را به سمت همکاری در طراحی پروژه‌های مشترک سوق داده است.^۵ از طرف دیگر اسرائیل در آسیای مرکزی برتری‌هایی دارد که از آن جمله می‌توان از استفاده از وجود یهودیان مهاجر آسیای مرکزی در اسرائیل نام برد که به هنگام برقراری روابط اقتصادی از اشتراک زبانی بهره برده می‌شود.^۶

در مجموع، دلایل اقتصادی حضور اسرائیل در آسیای مرکزی موارد ذیل می‌باشد:

این منطقه مملو از مواد معدنی خامی است که هر دولتی را برای حضور و سوسه می‌کند. چنان که برای رسیدن به این مواد خام دائماً بین روسیه و انگلستان نزاع و درگیری وجود داشت و این نزاع به بازی بزرگ معروف بود. جمهوری‌های آسیای مرکزی مناطقی پر از نفت و گاز و اورانیوم و انواع متعددی از معادن

۱- نگاهی به روابط قرقاسن و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قرقاسن، بوشن هفتگی ایران شرقی، ۹۸۴، مرداد ۹۸۴

۲- منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، متنی: polit-asia.kz، بوشن هفتگی، ۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی

۳- محمود معین احمد، ص ۱۶۷

۴- محمود معین احمد، ص ۱۶۸

۵- منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن‌اف، مترجم الهام چرمگی، سایت

<http://polit-asia.kz/ru/analytics/2187-interesy-izrailya-v-tsentralnoj-azii>

۶- مقاله اسرائیل در آسیای مرکزی، اخوان مفرد سیاوش، فصلنامه سیاست دفاعی، زمستان ۱۳۷۸ و بهار ۱۳۷۹، شماره ۳۰، ص ۲۴

هستند. به عنوان نمونه قزاقستان صاحب ۹۰ درصد معادن کروم، ۵۰ درصد معادن نقره و نیز سومین تولیدکننده طلا در بین کشورهای اتحاد جماهیر شوروی سابق است و علاوه بر آن توانایی بالایی در تولید محصولات کشاورزی را دارد.

جمهوری‌های آسیای مرکزی با داشتن جمعیتی در حدود ۷۳ میلیون نفر دارای بازار بزرگ مصرفی هستند و به همین دلیل ناچار از واردات این نوع کالاهای می‌باشند و هدف اسرائیل از حضور در این منطقه، صادرات کالاهای خود و استثمار واقعی این کشورها است.^۲

اجرای پروژه‌های زراعتی و صنعتی مشترک ایجاد روابط با این کشورها در حوزه انرژی^۳

تاجیکستان با مواد خام و منابع انسانی فراوانش توجه بسیاری از سرمایه‌گذاران اسرائیلی را به خود جلب کرده است. این کشور تا سال ۱۹۹۲ م که جنگ داخلی تاجیکستان شروع بود، برای اسرائیل جذاب بود. با این همه، اسرائیل هنوز هم در کنار روابط سیاسی، روابط اقتصادی اش را هم حفظ کرده است.^۴ روابط اقتصادی اسرائیل و ترکمنستان از زمان شناسایی دو کشور توسعه یکدیگر در سال ۱۹۹۳ م، آغاز شد و این روابط با امضاء توافق نامه‌های متعدد در اجرای حوزه‌های کشاورزی و پروژه‌های نفتی تداوم پیدا کرد. از جمله این که، در سال ۱۹۹۶ م یک شرکت اسرائیلی برای نوسازی پالایشگاه ترکمن باشی قرارداد ۵۰۰ میلیون دلاری امضاء کرد.^۵ البته این کشور پیش از این نیز در خط لوله احتمالی گاز از این کشور به ترکیه و طرح ۱۰۰ میلیون دلاری ابیاری این کشور شرکت کرده بود.^۶

روابط اسرائیل و ازبکستان از سال ۲۰۱۶ و پس از روی کار آمدن شوکت میرضیایف، توسعه چشم‌گیری یافه است. لغو روادید برای شهروندان رژیم صهیونیستی با هدف احیاء صنعت گردشگری، نخستین اقدام دولت ازبکستان بود. پس از آن دیدارهای دوچاره در حوزه صنایع کشاورزی و تکنولوژی‌های آبیاری، رشد قابل توجهی یافت و در ماه مه سال جاری، سفر یک هیات اسرائیلی به شهرهای بخارا و تاشکند برای برگزاری مجمع مشترک اقتصاد کشاورزی، که بزرگترین رویداد مشترک دو طرف نامیده شد، انجام گرفت. در حوزه بهداشت و درمان نیز تاشکند و تل آویو همکاری‌هایی را آغاز کرده‌اند و سفارت

۱- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۳

۲- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، باحث للدراسات، بیروت، ص ۱۶۴

۳- محمود معین احمد، ص ۱۶۸

۴- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۷۵

۵- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۷۸-۷۷

۶- مقاله اسرائیل در آسیای مرکزی، اخوان مفرد سیاوش، فصلنامه سیاست دفاعی، زمستان ۱۳۷۸ و بهار ۱۳۷۹، شماره ۳۰ و ۳۱، ص ۲۳

ازبکستان در تل آویو دیدارهای متعددی را با مقامات اسرائیلی در این زمینه برگزار نموده است. در حوزه فرهنگی نیز اقداماتی بسیار نرم از طریق واسطه‌های آمریکایی، به ویژه دنیل روزنبلوم، سفیر جدید و یهودی ایالات متحده در تاشکند، با محوریت یهودیان بخارایی در دست اجراست. با این حال همچنان خبری از همکاری‌های احتمالی در حوزه‌های سیاسی و امنیتی به گوش نمی‌رسد و عمله تحرکات در زمینه مسائل اقتصادی مطرح می‌شود. در این فضای مکانیزم‌های توسعه مناسبات اقتصادی و فنی دو طرف در چارچوب کاتالیزورهای سیاسی و امنیتی، بسیار حائز اهمیت می‌باشد.^۱

روابط اقتصادی و سرمایه‌گذاری شرکت‌های صهیونیستی در ازبکستان، نقطه سرآغاز برقراری روابط در سایر زمینه‌ها به حساب می‌آید. در این میان مرکز همکاری‌های بین‌المللی «ماشاو» که وابسته به وزارت امور خارجه رژیم صهیونیستی است نقش ویژه‌ای ایفا کرده است. مهم‌ترین حوزه روابط اقتصادی صهیونیست‌ها و ازبکستان و اصلی‌ترین زمینه سرمایه‌گذاری آن‌ها در ازبکستان، صنعتی کردن کشاورزی و دامپروری است. برگزاری دوره‌های تخصصی در زمینه‌های کشاورزی و دامداری، اعزام بلندمدت و کوتاهمدت کارشناسان کشاورزی و دامپروری رژیم صهیونیستی به ازبکستان، مشارکت در طرح‌های عمومی پنبه با استفاده از مهاجران یهودی ازبکستان، تشکیل مجتمع کشاورزی و دامپروری و صدور فناوری صهیونیستی در زمینه کشاورزی، از جمله این همکاری‌هاست. شرکت صهیونیستی «نتفیم» از اولین شرکت‌های فعال در این زمینه در ازبکستان است که تاکنون چندین طرح را از ۱۹۹۲ در مناطق مختلف این کشور اجرا کرده است. یکی از موفق‌ترین پروژه‌های این شرکت در ازبکستان، طرح «شاول آیزنبرگ» در آبیاری قطره‌ای بود که با کمک متخصصان، ازبکستان را قادر ساخت تا تولید پنبه خود را تا ۴۰ درصد افزایش دهد، درحالی که میزان مصرف آب را به میزان ۵۰ درصد و مصرف کود و مواد ضد آفت را بین ۱۰ تا ۲۰ درصد کاهش داد.^۲

حوزه مبادلات اقتصادی نیز از جمله علاقه‌مندی‌های ازبکستان در دوره ریاست‌جمهوری میرضیایف برای توسعه روابط با اسرائیل بوده است. با این حال حجم مبادلات تجاری همچنان در سطح بسیار پایینی است. حجم تجارت دو جانبه در ماه‌های ژانویه تا نوامبر ۲۰۱۸ به ۵۱,۴ میلیون دلار رسید که صادرات ازبکستان ۱۶,۱ میلیون دلار، واردات این کشور از اسرائیل ۳۵,۲ میلیون دلار بوده است. البته این ارقام شامل مبادلات نظامی و تسلیحاتی احتمالی نمی‌شود.

امروزه در ازبکستان ۳۷ شرکت با مشارکت رژیم صهیونیستی فعالیت می‌کنند. این شرکت‌ها در حوزه گردشگری، تجارت عمده‌فروشی، تولید مواد غذایی، خدمات مشاوره در امور مالی و مدیریت فعالیت

۱- تأثیرات احتمالی ورود شرکت اسرائیلی «اشر» به بازار ازبکستان، محمداسدالله پور- پژوهشگر و مترجم زبان ازبکی موسسه مطالعات ایران شرقی، بولن ۹۸، مهر ۲۸۴

۲- مروی بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف محمداسدالله پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولن مفتگن ۲۶۹ خرداد ۹۸، ایران شرقی

می‌کنند. اخیراً وزارت توسعه نوآوری ازبکستان با مدیرعامل شرکت اسرائیلی «وت گانتز» که یک شرکت در زمینه کسب‌وکار زودبازده است و مدیر کل اتاق بازرگانی اسرائیل دیدار کردند. هدف از دیدار که در تاریخ ۱۲ ژانویه ۲۰۱۹ انجام شد، ایجاد ارتباط با کارآفرینان و فعال نمودن حوزه کسب‌وکار زودبازده بود.

در ما مه ۲۰۱۹ سفیر ازبکستان مذاکراتی را نیز با مایک راتمن رئیس شرکت نوآوری اسرائیل که (متخصص تولید تأسیسات برای آب آشامیدنی از هواست) داشت که نتیجتاً مقرر شد یک دستگاه تولید کننده آب آشامیدنی از هوا در شهر بخارا نصب شود که قابلیت تولید ۹۰۰ لیتر آب آشامیدنی در روز را دارد. تولید آب آشامیدنی برای ازبکستان که کشور نسبتاً خشک و کم آب به شمار می‌آید، بسیار حیاتی است.^۱

اسرائیل و کشورهای اوراسیا از نظر اقتصادی مکمل یکدیگرند از آنجایی که کشورهای آسیای مرکزی، دارای منابع طبیعی غنی هستند و در مقابل می‌توانند از انرژی خورشیدی، آبیاری/کشاورزی، پژوهشکی و دانش اسرائیل بهره‌مند شوند. اسرائیل می‌تواند تکنولوژی پیشرفته نظامی، فناوری‌های پیشرفته کشاورزی، علوم پژوهشکی و فرصت‌های آموزشی به قرقاستان ارائه دهد. واضح است که در روابط بین‌المللی، منافع مشترک، روابط محکم را بین دولتها تعیین می‌کند.^۲

اسرائیل نفوذ گسترده اقتصادی در قرقاستان دارد. در ابتدا جمعیت یک میلیون نفری آلمانی الاصل آن، اسرائیل را نگران می‌کرد، اما این کشور به زودی هر مشکلی را از طریق گسترش روابط اقتصادی و سیاسی برطرف کرد.^۳

اسرائیل، با توسعه روابط نزدیک تر با قرقاستان و به طور کلی با کشورهای اوراسیا، می‌تواند روابط خود را با کشورهای ترک مسلمان سکولار گسترش دهد و نقشش را در بازی بزرگ اوراسیا با توسعه اقتصادی ناشی از صادرات منابع طبیعی در منطقه، توسعه دهد.^۴

دهه ۱۹۹۰ اسرائیل و قرقاستان در کنار همکاری‌های امنیتی، روابط تجاری خود را نیز گسترش دادند و در فوریه سال ۱۹۹۲، چهار پروژه مختلف در حوزه کشاورزی برای تولید گوجه‌فرنگی و پنبه به امسا رسید، که یکی از نتایج آن ۶ برابر شدن تولید گوجه‌فرنگی قرقاستان بود. در اکتبر ۱۹۹۲، دو کشور موافقت نامه

۱- مروری بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف

محمد اسدالله پور- مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هنگامی ۲۶۹ خرداد ۹۸ ایران شرقی

۲- قرقاستان، متحده جدید اسرائیل در آسیای مرکزی، ۲۰۰۹/۱۰/۲۸، مرکز امور عمومی اورشليم، آریل کوهن محقق ارشد بنیاد هرتیج، یک گروه فعال یهودی و طرفدار اسرائیل، ایران شرقی

۳- مقاله: استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولنت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ص ۷۸

۴- قرقاستان، متحده جدید اسرائیل در آسیای مرکزی، ۲۰۰۹/۱۰/۲۸، مرکز امور عمومی اورشليم، آریل کوهن محقق ارشد بنیاد هرتیج، یک گروه فعال یهودی و طرفدار اسرائیل، ایران شرقی

دیگری را به امضا رساندند که طی آن شرکت‌های اسرائیلی ۷۰ مورد سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اعم از کشاورزی و دامداری و بانکی در قراستان انجام دادند که عمدتاً با موفقیت همراه شد و فقط در حوزه دامداری در زمانی کوتاه، علاوه بر این که هزینه‌ها به میزان قابل توجهی کاهش پیدا کرد، تولید شیر نیز ۶۰ درصد افزایش داشت.

در سال‌های گذشته اسرائیل و قراستان بارها بر آمادگی خود برای لغو روادید دوچانبه تاکید کرده‌اند و از ژانویه ۲۰۱۷، قراستان به صورت یک جانبه ویزا را برای شهروندان اسرائیل لغو کرده است. همچنین دو طرف تلاش کرده‌اند تا همکاری‌های خود را در زمینه‌های کشاورزی، فناوری‌های مدرن، آموزش و پژوهشکی، گسترش دهند. به عنوان مثال در حال حاضر در برخی از دانشگاه‌های قراستان با مشارکت طرف اسرائیلی، بخش‌هایی برای نوآوری، طراحی صنعتی در حوزه کسب و کار ایجاد شده است و در حوزه پژوهشکی، اسرائیل در خاک خود دوره‌های آموزشی و کارآموزی منظمی را برای پژوهشکان قراستان برگزار می‌کند و همچنین دو طرف در حال ایجاد یک پروژه وسیع کشاورزی در جنوب قراستان هستند. در حوزه نظامی نیز، نیروهای اسرائیل بارها نیروهای نظامی قراستان را برای استفاده از فناوری‌های نظامی آموزش داده و تمرینات نظامی با قراستان انجام داده‌اند. همچنین پروژه‌ای برای تولید هوایی بدون سرنوشنی بین اسرائیل و قراستان در حال اجراست.

اسرائیل پنجمین شریک تجاری آسیا در قراستان است و هرساله ۱،۴ میلیارد دلار کالا از قراستان وارد می‌کند و تنها تا سال ۲۰۰۹ ۵۲ شرکت بزرگ اسرائیلی در قراستان فعالیت‌های تجاری خود را آغاز کرده‌اند. هرچند که طی سال‌های گذشته اختلالات اقتصادی قراستان و سطح بالای فساد و بحران ارز باعث شده است تا بعضی از بنگاه‌های اقتصادی اسرائیل در مورد سرمایه‌گذاری‌های خود در قراستان تجدیدنظر کنند. با این حال، صنعت نفت ریشه اصلی پیوندهای اقتصادی اسرائیل با قراستان است. اسرائیل ۲۵ درصد از نفت خود را از قراستان وارد می‌کند. بارها مدیرعامل اداره سوخت ملی اسرائیل، از کیفیت نفت قراستان قدردانی کرده و سازندگان قراستان را به فروش مستقیم نفت به شرکت‌های خصوصی اسرائیلی تشویق کرده است.^۱

قرقیزستان فقیرترین جمهوری آسیای از نظر منابع اقتصادی؛ یهودیان سرمایه دار زیادی را جذب خود کرده است. توسعه این روابط پس از دیدار رسمی رییس جمهور وقت در سال ۱۹۹۳ از اسرائیل آغاز، و هدف از آن توسعه صنعت، تولید مواد غذایی و توسعه کشاورزی بود.^۲ بعد از آن رژیم صهیونیستی،

۱- نگاهی به روابط قراستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قراستان، بولنن هفتگی ایران شرقی، مرداد ۹۸

۲- رابرث فریدمن، "رژیم صهیونیستی و آسیای مرکزی: تحلیلی مقدماتی" ترجمه بدر الزمان شهبازی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال اول، ش ۲، پاییز ۱۳۷۲، ص ۱۶۵

سرمایه‌گذاری‌های خاصی در بخش کشاورزی و آبیاری و حوزه حمل و نقل و جهانگردی فرقیستان انجام داد.^۱

۲/۱ علمی و فنی

اسرائيل در کل جهان به فناوری‌های توسعه یافته و پژوهشی معروف است. همین موضوع سرآغازی برای همکاری با بسیاری از کشورها، از جمله جمهوری‌های آسیای مرکزی است.^۲

یکی از اصلی‌ترین زمینه‌های گسترش مناسبات رژیم صهیونیستی با کشورهای در حال توسعه، ارائه مزیت‌های فنی و علمی با محوریت توسعه است. این فعالیت‌ها در قالب کمک‌های فنی و انتقال دانش، ارائه فناوری‌های تخصصی اسرائیل در چارچوب‌های مشاوره‌ای و انجام فعالیت‌های آموزشی مشترک صورت می‌گیرد. این رویکرد در آسیای مرکزی در حوزه‌های مختلفی نظیر کشاورزی، مدیریت منابع آب، فناوری‌های ارتباطی و مخابرات، صنایع هوا فضا و البته بهداشت و درمان صورت می‌گیرد. نکته مهم‌تر آن که در میان تمام این حوزه‌ها، رژیم صهیونیستی بیشترین پیوست‌های اجتماعی و فرهنگی را در حوزه بهداشت و درمان ارائه کرده و حوزه خیریه و درمان رایگان، اصلی‌ترین گزینه این پیوست‌های فرهنگی و اجتماعی بوده است.^۳

انگیزه اسرائیل از فعالیت‌های علمی و فنی در کشورهای آسیای مرکزی، به خاطر ترس از رفتن دانشمندان این کشور به کشورهای عربی و اسلامی می‌باشد که این باعث اهمیت این کشور در حوزه علمی شده است.^۴

اسرائيل سعی در همکاری با بعضی از این جمهوری‌ها در تحقیقات فضایی دارد. از جمله در پرتاب ماهواره با جمهوری قرقاستان همراهی می‌کند. این کشور در سایر علوم و فنون نیز، هیئت‌هایی را برای اجرای توافقنامه‌ها به کشورهای مختلف از جمله تاجیکستان و قزاقستان و آذربایجان و ترکمنستان فرستاده است. هم چنین این کشور تبادل استاد و پژوهشگران صهیونیست با کشورهای آسیای مرکزی دارد؛ به گونه‌ای که پژوهشگران این جمهوری‌ها از مرکز علمی اسرائیلی مثل موسسه علمی وايزمن در "رحobot" و دانشگاه بن گوریون استقبال می‌کنند. در این راستا دانشمندان و پژوهشگران در حوزه فضا و فیزیک هسته‌ای در "موسسه مهندسی تطبیقی" در حیفا و مرکز تحقیقات فضایی و موسسه و ایزمن آموزش می‌بینند. در این

۱- فرات پورتاش، "يهوديان بخارائي و سياست اسرائيل در قبال آسياي مرکزي" ترجمه جليل يعقوب زاده، فصلنامه ايراس، سال اول ش، ۲، زمستان ۶۵، ص ۱۳۸۵

۲- منافع اسرائل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن‌اف، منافع اسرائل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن‌اف، مترجم الهام چرمگي، سایت <http://polit-asia.kz/ru/analytics/2187-interesy-izrailya-v-tsentralnoj-azii>

۳- توسعه مناسبات اسرائل و ازبکستان و سازوکار ج. ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفتگی ۲۸۴، مهر ۹۸

۴- محمود معین احمد، ص ۱۷۰

حوزه این دانشمندان از تاجیکستان در راستای تبادل تجربیات علمی بازدیدهایی داشته اند و یا دانشمندان قراقوسطانی در سمپوزیوم موسسه "یات شیفاع" در اسرائیل در حوزه های مغناطیس و اتم و الکترونیک در سال ۱۹۹۳ م شرکت کرده بودند. هم چنین هنگام دیدار سال ۱۹۹۴ م نخست وزیر قراقوسطان از اسرائیل، توافقی برای اجازه بازدید از مرکز فضایی اتحاد جماهیر شوروی سابق در قراقوسطان انجام شد. پس از آن تعدادی از دانشمندان اسرائیل جهت مطالعه و بازدید به این مرکز فضایی مهم آمدند. این بازدید و مطالعه برای اسرائیل مهم بود، زیرا اسرائیل به کلوب فضایی جهانی وارد شده بود. هم چنین تعدادی از اعضاء کمیسیون انرژی اتمی رژیم صهیونیستی برای اطلاع، مطالعه، جدا کردن و طبقه بندی سلاح های اتمی، از ذخایر سلاح های اتمی قراقوسطان بازدید کردند که منابع موقت از سرتق ۲۵ کیلوگرم از پلوتونیوم و اورانیوم رادیو اکتیوی این کشور و کشورهای دیگر مثل اوکراین و روسیه توسط اسرائیل خبر داده اند.^۱ دریافت سرمایه و فناوری های اسرائیل برای بخش کشاورزی، استخراج و تبدیل منابع طبیعی قراقوسطان و مشارکت تل آویو در نوسازی عرصه بهداشت این کشور نیز از جمله مقاد توافق نامه اسرائیل و قراقوسطان می باشد.

امروز اسرائیل در میان شرکای تجاری آسیایی قراقوسطان در جایگاه پنجم است و حدود ۲۵ درصد از نفت وارداتی تل آویو مشاه فراغی دارد. آستانه به اسرائیل سوخت معدنی، روغن، نمک، گوگرد، تجهیزات پروازی، فلزات غیر قیمتی و غلات صادر و در عوض تجهیزات و ماشین آلات برقی، راکتورهای هسته ای، دیگ های بخار و دستگاه های مکانیکی، تجهیزات و دستگاه های بصری، مواد مربوط به تبدیل سبزیجات و کود دریافت می کند.

تا اول نوامبر سال ۲۰۱۶ در قراقوسطان ۲۵۴ شرکت با حضور سرمایه اسرائیل ثبت شده که از این تعداد ۱۱۲ شرکت فعال می باشد. طبق آمار رسمی از سال ۲۰۱۵ تا نیمه اول سال ۲۰۱۶ سرمایه گذاری مستقیم اسرائیل در قراقوسطان ۲۱۴ میلیون دلار می باشد. البته این رقم به خاطر وجود سطح بالایی از فساد و همچنین بی ثباتی مالی و بحران اقتصادی در قراقوسطان که از جمله موانع توسعه همکاری با اسرائیل است، چندان قابل توجه نیست. در همین راستا ورود تجار قراقی به بازار اسرائیل نیز با یک سری از مشکلات همراه است.^۲

اهمیت استراتئیک خاص قراقوسطان این است که می تواند به عنوان یک پل مهم برای اقتصاد اسرائیل باشد و به شرکت های اسرائیلی کمک نماید تا وارد بازار چین شوند.^۳

روابط علمی اسرائیل با ازبکستان پیرامون همکاری های دوجانبه در حوزه محافظت بهداشتی، و نیز معرفی و شناسایی مسیرهای ورود اسرائیل به ازبکستان در حوزه هایی نظیر استانداردسازی و دیجیتالیزه کردن پزشکی، ارتقاء کیفیت درمان های پزشکی، ارتباط اولیه با نظام درمانی ازبکستان، پیشگیری از بیماری ها و

۱- محمود معین احمد، ص ۱۷۰-۱۷۱

۲- بولتن هفتگی، ۹۵، دی ۹۵، قراقوسطان؛ پایگاه جدید منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، ایران شرقی

۳- بولتن هفتگی، ۹۵، دی ۹۵، دستاوردهای سفر نایابو به قراقوسطان از نگاه رسانه های اسرائیلی، منبع: اسرائیل تایمز - اورشلیم پست

شناسایی آن‌ها، آموزش فرآگیر پرسنل درمانی و پزشکی از بک و همکاری با موسسات آموزشی پزشکی به صورت عمومی و در حوزه‌های تخصصی می‌باشد؛ چنانکه مشارکت اسرائیل در توسعه زیرساخت‌های بهداشت و درمان ازبکستان و از جمله ساخت مرکز تشخیصی و کلینیک انکولوژی و ایجاد مرکز نفرولوژی برای تشخیص و درمان بیماری‌های کلیوی در ازبکستان می‌باشد.

همچنین تفاهم‌نامه‌هایی به منظور تبادل تجربیات و همکاری‌های دوجانبه میان دو طرف به امضا رسید که طبق این تفاهم‌نامه‌ها مقرر شد، متخصصان سرطان و جراحان پیوند ازبکستان، در کلینیک‌های اسرائیل تحت آموزش مجدد قرار گرفته و از طریق ارتباط آنلاین با متخصصان مدرس در رژیم سهیونیستی در تماس باشند. علاوه بر این، سمپوزیوم‌های دو جانبه‌ای هم بین روانپزشکان ازبکستان و اسرائیل به طور مشترک، با شعبه بیت المقدس انجمن روانپزشکی اسرائیل در تاشکند برگزار شد.^۱

نتیجه‌گیری

هدف اصلی اسرائیل در توسعه روابط سیاسی و اقتصادی با کشورهای آسیای مرکزی احیای روابط پیرامونی سابق است که استراتژی فوق به دلیل سقوط شاه ایران در اوخر ۱۹۷۰ به شکست انجامید و با از بین رفتن این استراتژی، اسرائیل به دنبال کشورهای دیگری برای پیشبرد راهبردهای خارجی خود رفت. در این راستا کشورهای آسیای مرکزی در این قالب آماده همکاری با اسرائیل شدند. این کشور با اعمال سیاست‌های خود مانع از نزدیکی کشورهای آسیای مرکزی به ایران در مقابل خود گردید. هم چنین اسرائیل با اعمال این سیاست‌ها مانع انتقال فناوری هسته‌ای به دشمنان خود گردید. و نکته مهم تر این که اسرائیل با برقراری روابط سیاسی و اقتصادی با جمهوری‌های آسیای مرکزی، باعث مشروعتی بخشی به خود در برقراری روابط با کشورهای مسلمان گردید. بنابراین می‌توان گفت اسرائیل در طی این سال‌ها با ایجاد رابطه با این جمهوری‌ها در کوتاه‌مدت برای خود موفقیت نسبی کسب کرده است.

۱- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج. ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولن هفتگی ۲۸۴، مهر

فهرست منابع و مأخذ

- بولتن هفتگی ۱۵۲، دی ۹۵، دستاوردهای سفر نتایahu به قزاقستان از نگاه رسانه‌های اسرائیلی، منبع: اسرائیل تایمز - اورشلیم پست.
- بولتن هفتگی ۱۵۲، دی ۹۵، قزاقستان؛ پایگاه جدید منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، ایران شرقی.
- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا. ایران در مقابل آن، بولتن هفتگی ش ۲۸۱، شهریور ۹۸، ایران شرقی.
- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا. ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفتگی ۲۸۴، مهر ۹۸.
- توسعه مناسبات اسرائیل و ازبکستان و سازوکار ج.ا. ایران در مقابل آن، تحقیق و پژوهش موسسه مطالعات ایران شرقی، بولتن هفتگی ۲۸۱، مهر ۹۸.
- رایرت فریدمن، "رژیم صهیونیستی و آسیای مرکزی: تحلیلی مقدماتی" ترجمه بدرالزمان شهبازی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال اول، ش ۲، پاییز ۱۳۷۲.
- فرات پورتاش، "یهودیان بخاری و سیاست اسرائیل در قبال آسیای مرکزی" ترجمه جلیل یعقوبزاده، فصلنامه ایراس، سال اول ش ۲، زمستان ۱۳۸۵.
- قاسمی صفت الله، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد (تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۷۵).
- قزاقستان، متحده جدید اسرائیل در آسیای مرکزی، ۲۰۰۹/۱۰/۲۸، مرکز امور عمومی اورشلیم، آریل کوهن محقق ارشد بنیاد هریتج، یک گروه فعال یهودی و طرفدار اسرائیل، ایران شرقی.
- محمود معین احمد (۲۰۰۹) اسرائیل و اختراق جبهه آسیا، بیروت، باحث للدراسات.
- مروری بر سطح و میزان روابط ازبکستان و اسرائیل در دوره میرضیایف، محمد اسداله پور - مترجم و پژوهشگر حوزه مطالعات ازبکستان، بولتن هفتگی ۲۶۹ خرداد ۹۸، ایران شرقی.
- استراتژی اسرائیل در جمهوری آذربایجان و آسیای مرکزی، بولنت ارس، ترجمه حمید احمدی، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۲۰، ۱۳۷۷.
- اسرائیل در آسیای مرکزی، رضایی علی‌اکبر، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، پاییز ۹۷-۶۶، شماره ۲۳، ص ۲۱ و ۳۰، ص ۲۹.
- اسرائیل در آسیای مرکزی، اخوان مفرد سیاوش، فصلنامه سیاست دفاعی، زمستان ۱۳۷۸ و بهار ۱۳۷۹، شماره ۲۹ و ۳۰، ص ۳۹.
- مقاله تاملی بر حضور و نفوذ اسرائیل در آسیای مرکزی و قفقاز، رحمت‌الله فلاح، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، پاییز ۱۳۸۸-ش ۳۹.

— منافع احتمالی اسرائیل در آسیای مرکزی، منبع: polit-asia.kz، بولتن هفتگی ۲۱۰، بهمن ۹۶، ایران شرقی، (پرتال خبری- تحلیلی polit-asia.kz – سایتی مستقل به دو زبان انگلیسی و روسی با هدف تحلیل آخرین وقایع کشورهای مختلف آسیای مرکزی است که مرکزیت آن در شهر آلماتی قراستان قرار دارد).

— منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن اف، مترجم الهام چرمگی، سایت

— منافع اسرائیل در آسیای مرکزی، نویسنده: شیرزاد عبدالحسن اف، مترجم الهام چرمگی، سایت

— ناصری ثقیلی عامری، ژئوپلیتیک ایران و منطقه در دوران پس از جنگ سرد، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال اول شماره ۲ (پاییز ۱۳۷۱)

— نگاهی به روابط قراستان و اسرائیل با تمرکز بر تحولات اخیر، نویسنده: احمد قاسم زاده- پژوهشگر حوزه مطالعات قراستان، بولتن هفتگی ایران شرقی، ش ۲۷۸، مرداد ۹۸

— philip robins.the middle east and central asia.the new central asia and its
neghbors. Peter Ferdinand.ed(London:royal insitue.1994.

— <http://polit-asia.kz/ru/analytcs/2187-interesy-izrailya-tsentralkoj-azii>

— <http://polit-asia.kz/ru/analytcs/2187-interesy-izrailya-v-tsentralkoj-azii>